

GAZİANTEP FOLKLORU

Derleyen ve yazar: Ferruh Arsunar; **Milli** Eğitim Bakanlığı Eski . Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayınlarından, Seri II, Sayı 7, 318 sayfa, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1961.

Halk kültürümüzü araştırma ve inceleme konusunda Gaziantep bir çok vilayetlere nisbetle talihli sayılır.

Ömer Asım Aksoy'un büyük bir emek mahsulü olan "Gaziantep Ağzı" adlı eserinden sonra Ferruh Arsunar, bu şehirle çevresinin folklorunu başka bir yönden ele almış bulunuyor.

Ferruh Arsunar, bir musiki folklorcusudur. Uzun yıllar Anadolu'da köy köy, oba oba dolaşarak zengin malzeme toplamış mütevazı bir sanatkardır. Onun, halk türkülerimizi notaya almakta gösterdiği kabiliyet ve hüner, merhum Gazimihal gibi musiki tarihçileri tarafından kabul ve teslim edilmiş bir gerçektir.

İşte böyle bir hazırlıktan gelen Ferruh Arsunar'ın, "Gaziantep Folkloru" adını taşıyan kitabı, Hamit Z. Koşay'ın bir önsözü ile başlıyor.

Hamit Z. Koşay, okuyucuya bir anahtar vazifesi gören bu önsözünde, yazarın kısaca hayatını, musiki alanındaki çalışmalarını özetlemiştir.

Ferruh Arsunar'ın kitabı, Gaziantep ve çevresinin musiki folkloruna tahsis edildiği halde, ismi, umumi bir folklor eseri intibamı veriyor. Bize göre kitaba "Gaziantep Musiki Folkloru" isim grupu daha uygun bir başlık olabilirdi.

Yazar, 1936, 1943-1944 ve 1946 yılları arasında yaptığı üç seyahat sonunda kitabının malzemesini toplamıştır. Fer-

ruh Arsunar'a göre Doğu Anadolu'nun güneyindeki Hakkari, Mardin ve Urfa Bölgesiyle Gaziantep çevresinin musiki havaları arasında büyük bir birlik ve benzerlik göze çarpmaktadır.

İşte bu bölgeden müstakil olarak ayırdığı malzemeyi kendi önsözünde söylediği gibi I- İskan bölgesi il- İl merkezi III- Yayla ve dağ bölgeleri olmak üzere 3 bölümde incelemiştir.

Ferruh Arsunar'ın bu tasnifi oldukça itibaridir. Gaziantep ve çevresinde yaşayan aşiretlere dair verdiği bilgiler, tarihi kayıtlarla ve diğer çevre vilayetlerle, daha doğrusu mintakalar üzerinde yapılan etnoloji, etnoğrafya ve folklor ç.alışmaları ile karşılaştırılmadıkça sağlam neticelere varılamaz. Bununla beraber yazar, dil ve şive konusu hariç, folklor ilminin ilk vazifesi olan kayıt ve tesbit işini mükemmel bir surette başarmıştır.

Memleketimizde halk edebiyatı ve hususiyle halk şiiri üzerinde çalışanlar musiki kültüründen mahrum oldukları için, metinleri, ancak sağlam bir şekilde tesbiti gaye edinmişlerdir.

Ferruh Arsunar, musiki ile birlikte bir bütün etşkil eden halk şiirinin folklorik karakter gösteren düğün ve oyunla ilgili 80'den fazla havasını notaya almak suretiyle mühim bir eksiği tamamlamıştır.

Eserde: Destanlar, türküler, mayalar, ilahiler, ağıtlar, iskan ağzı türküler, aşıkların hayatları etrafında teşekkül eden romanların varyantları, atasözleri, maniler, bilmeceler yer almış bulunuyor.

Yukarıda kısaca türlerini bahis konusu ettiğimiz malzeme arasında çok ta-

ummamış olan iskan şairlerine ve bilhassa Güney Anadolu'da yaygın olan İlbeylioğlu hikayesinin muhtelif varyantlarına ve bir Beybörek rivayetine dair verilen bilgiler eserin zenginliğini arttıran kısımlardır.

İleride Gaziantep ve çevresi üzerinde yapılacak umumi bir monografide Feruh Arsunar'ın bu eseri birinci kaynak olarak yer alacaktır.

Böyle mühim bir eseri meydana getiren yazarı, candan kutlarız.

Şükrü ELÇİN

ANADOLU YEMEKLERİ

ve

TÜRK MUTFAĞI

Yazarları: Dr. Hamit Z. Koşay ve Akile Ülkücan; 150 sayfa, 41 adet levha halinde resim ve fotoğraf; Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından; Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1961.

Medeniyetle tekniğin sür'atle ilerlemesi karşısında gerileyen ve kaybolan kültür mirasımızı ilmi usullerle toplamak, tasnif edip değerlendirmek kaçınılmaz bir zaruret olmuştur.

Bugüne kadar Milli Eğitim Bakanlığı ile üniversitelerimiz bazı ferdi çalışmalara az-çok yardım etmişler, fakat maddi ve manevi kültürümüzü araştırarak etnoğrafya ve folklor enstitüleri kurmamışlardır.

İstanbul'da Türk Folklor; Ankara'da ise yeni gelişmeğe çalışan Türk Etnoğrafya ve Folklor dernekleri maddi sebeplerden ötürü planlarındaki hedefleri gerçekleştirememektedirler.

İşte maddi ve manevi şartların çalışmayı güçleştiren bu ağır havasında Hamit Z. Koşay, şahsi gayreti, sabrı, sempatisi ve otoritesiyle açtığı bir anketin neticelerini Akile Ülkücan'la birlikte "Anadolu Yemekleri ve Türk Mutfağı" adı ile yayınlamış bulunuyor.

Anadolu Yemekleri ve Türk Mutfağı, yabancı millet ve memleketlerle kültür alışverişinin artmağa başladığı bir zaman-

da geleneksel maddi medeniyetimizin bir tarafını Anadolu coğrafyasındaki dağılışına göre tesbit eden mühim bir vesikadır.

Yazarlar, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün bir genelgesiyle gönderilen ankete gelen cevapları bir önsözden sonra: "Türk Mutfağı, Mutfak Düzeni ve Araçları; Yemek vakti ve Yemekle ilgili Adetler; Kış hazırlıkları; Çorbalar; Et Yemekleri; Kızartmalar ve Balık Yemekleri; Kebaplar ve Köfteler; Dolmalar; Makarnalar; Pilavlar; Börekler; Salatalar; Muhtelif Yemekler; Tatlılar" başlıkları altında toplamışlardır.

İlk bakışta derlenen malzemeyi alta getirmekten ibaret basit bir iş gibi görünen ve fakat bir çok yorucu saatlerin ve günlerin ortaya koyduğu bu kitap, yemek kültürümüzün zenginlik ve seviyesini öğretmek bakımından manalı bir eserdir.

Orta Asya'dan itibaren türlü kültür ve medeniyetlerle alışverişe giren milletimizin kendine has terkiibinden meydana gelen bu yemeklerin yalnız adları bile başlı başına bir inceleme konusudur. Türk yemeklerinin yapılış ve hazırlanışından doğan isimler, deyimler ve bunların nüansları lılgat hazinemizi zenginleştirecek niteliktedir.

Eser, Hamit Z. Koşay'ın "Son Söz"ünde işaret ettiği gibi bütün Türkiyeyi tam olarak kapsamamaktadır. Birçok vilayetler anketin dışında kalmıştır. Bunun bir sebebi, hiç şüphesiz kendilerine anket gönderilenlerin ilgisizlikleridir. Bu da artık bu hayati meselenin teşkilata bağlanmasının şart olduğunu ortaya koyuyor.

Yazarlar, anket cevapları arasına Topkapı Sarayı mutfağına dair bilgiler ve Bir Türk Hekimi kitabından örnekler koymuşlardır.

Bu nakil ihtiyacı duyulduğuna göre başka kaynakların gözden geçirilmesi faydalı olabilir ve tarihle coğrafya, yani yayılış arasında bir bağ kurulabilirdi. Bu konuda sılrameler, tarihler, seyahatna-

meler, yerli ve yabancı hatırat eserleri, mecmualar, atasözleri, bilmece, maniler... akla hemen gelen kaynaklardır.

Böylece anketlerin boşlukları eski kayıtlarla doldurulmuş olurdu.

Şehir ve saray yemeklerine dair yazılanlar dışında "Anadolu Yemekleri" kitabı, etnoğrafya ilminin usullerine göre yazılmış tasviri ilk eserdir.

İleride bu konuda çalışacaklar için faydalı malzemeyi ve iyi tertip edilmiş kadroları ihtiva eden bu kitap mühim bir boşluğu doldurmaktadır.

Şükri ELÇİN

TÜRKİYE'DE DOĞUMLA İLGİLİ .ADET VE İNANMALARIN ETNOLOJİK ETÜDÜ

Yazan : Dr. Orhan Acıpayamlı; Atatürk Üniversitesi yayınlarından No: 15; Fen - Edebiyat Fakültesi araştırmalar serisi No: 8; 172 sayfa, Türk Tarih Kurumu Basımevi; 1961.

Dr. Orhan Acıpayamlı, geniş ölçüde değişiklik yaptığı habilitasyon çalışmasını yayınlamış bulunuyor. Bu çalışmanın ilk ağırlık noktasını bibliyografyasının teşkil ettiğini söylemeliyiz.

Memleketimizde bir çok ilim dallarında olduğu gibi, etnoloji, etnoğrafya ve folklor alanlarında da henüz tam ve mükemmel bibliyografyalar hazırlanmamıştır. Bundan ötürü herhangi bir konu üzerinde çalışmak isteyen ilim adamı, amelelikten mimarlığa kadar bütün işleri kendi yapmak zorundadır.

İşte böyle bir büyük sabır ve tahammül isteyen işi Orhan Acıpayamlı başarmış ve doğumla ilgili zengin bir bibliyografya elde etmiştir.

"Türkiye'de Doğumla ilgili İnanmaların Etnolojik Etüdü" bir "Giriş" ten sonra iki bölümde toplanmıştır. Birinci bölüm : (Gebe kalmak için çareler; gebelikten korunma çareleri; gebeliğin başlangıcı; cinsiyet tayini, doğuma hazırlık; doğum olayı; doğumdan sonra; lohusa; alkırısı; kırkbasması; kırklama), ikinci

bölüm ise : (Pratiklerin incelenişi; netice; sözlük; kısaltma; bibliyografya ve indeks) maddelerini ihtiva etmektedir.

Eserin giriş kısmı, bir "önsöz" de söylenmesi icap eden maddelerle karıştırılmıştır. Önsöz'le giriş arasında bir haddet çizilmediği için okuyucunun esere intikali kanaatimize göre güçleşiyor.

Orhan Acıpayamlı, bu kısımda bibliyografyayı nasıl hazırladığını ve anket yardımı ile ne suretle malzeme elde ettiğini anlattıktan sonra metod meselelerini münakaşa ediyor. Yazara göre, tarihi metodla mukayese metodu arzu edilen neticeyi vermez. Belçika ekolü sayılan psikososyal metod bu konuyu işlemekte en elverişli yoldur. Malzemesini bu usulle işleyen yazar, kolaylık temini maksadıyla "pratik ve motif" terimlerini ortaya koymuştur. Birinci kelimeyi "adet ve inanma" ikinci kelimeyi "pratiklerin kısımları" olarak kabul etmiştir.

Bilindiği üzere adet ve inanma pratiği ihtiva etmekle beraber bir düşünce sistemidir. Bundan ötürü bir eksiklik ve boşluk içindedir. Motif sözünden ise adet ve inanma parçalarının nasıl, nerede, hangi kullanım ve tekerrürlerde yer aldığı kestirmek kolay değildir.

Frazer'in tasnifine bağlı kalarak malzemesini tertip eden yazar, ilk bölümde (3. 13-96) doğumla ilgili ananeyi çok mükemmel bir şekilde gözümüzün önüne seriyor.

Esere ve yazara göre Türkiye tüm olarak Türk düşünölmüş ve ona göre tamimlere gidilmiştir. Ailelerin, erkek çocuğun doğumu ile ilgili istekleri yurdu-muzda yaşıyan ayrı ırk, milliyet ve dinlerden azınlıklar için de söylenebilir mi? Bu husus açıkça belirtilseydi her hangi bir tereddüt zihinlerde uyanmazdı.

Orhan Acıpayamlı tarih ve mukayese metodunu kullanmayı reddettiği halde, tarihten, eski türklere, yeni garp milletlerinden ve iptidailerden fırsat düş-tükçe aldığı örnekleri karşılaştırmıştır.

Bize göre, metodların donmuş kalıpları içinde kalmamak zarar yerine fayda getirir. Yerinde kullanılmak şartıyla tarih ve mukayese metodları psiko-sosyal metodu tamamlayabilir.

Orhan Acıpayamlı bu bölümde ilk netice olarak doğumla ilgili inanmaların müşterek karakter taşıdığını ve pratiklerin benzerlik ve ayniyetini tesbit etmiştir. Yazar, ikinci bölümde malzemeyi formüle bağlıyor. Bu formüle göre pratiğin esasını teşkil eden hareketle ilgili kısımlar tatbik edilen pratiğin meydana getirdiği sonuç adet ve inanmayı teşkil ediyor.

Her maddeye tatbik edilen bu formül (P=F +s) (Pratik Fiiliyat, sonuç) den ibarettir. Doğum olayının morfolojik ve bün-yevi özellikleriyle fonksiyon özelliğini gövnenilir malzeme üzerinde işleyen Orhan Acıpayamlı, kendi ifadesile, pratiklerin sihri bir temel üzerinde kurulup işlediği neticesine varıyor.

Etnoloji ve folklor alanında dikkate değer bir etüd yayınlayan yazarı kutlamayı zevkli bir vazife sayıyoruz.

Şükrü ELÇİN

KERKUK HAVALARI

Yazan: Ata Terzibaşı, 161 sayfa, Ra-bit Matbaası, Bağdat, 1961/1381.

Ata Terzibaşı, Türkiye okuyucularının yakından tanıdığı genç bir ilim adamıdır. Uzun yıllardanberi Kerkük ve çevresinde halk edebiyatı ve folklor incelemeleri yapmaktadır.

Geçen yıl, Türk Yurdu Dergisinde, "Kerkük Hoyratları ve Manileri" adlı üç ciltlik etüdünü tanıttığımız yazar, bu kerre hoyratlar dışında kalan eserleri müstakil bir kitapta toplamış bulunuyor.

Kerkük Havaları, Kerim Hattat'ın bir kapak kompozisyonu ile süslenmiştir, birbirini tamamlayan etüd ve metinler-

den ibarettir. Bu iki kısım: "Kitap için; Havalarımızın Eskiliği, Havalarımız ve Tekkeler; Dini Mevlidler; Musiki Haya- tımıza Toplu Bir Bakış; Çalgı Aletleri; Havalarımızın Tasnifi; Makam Havala- rı; Halay ve Oyun Havaları; Divan-Ur- fa Havasından Örnekler; Hoyrat Havala- rından Örnekler; Gazel Havalarından Örnekler; Besteler" başlıklarını içine al- maktadır.

Yukarıda adlarını saydığımız başlık- lar bile halk musıkisi konusunda bir yı- ğın meselelerin cevap beklediğini gös- termektedir.

Ata Terzibaşı doğrudan doğruya bir musikici değildir. Bununla beraber halk musikimize olan ilgisi ve sevgisi onu bu havalar üzerinde durmaya sevk etmiştir. Yazar, folklor ilminin usullerine sa- dık kalarak halk kaynağını esas tutmuş ve topladığı bilgiyi mümkün olan tarihi kayıtlarla beslemeğe ve tamamlamaya ça- lışmıştır.

Ata Terzibaşı'ya göre Kerkük Hava- ları, Türklerin Irak'a yerleşmelerinden itibaren zamanın seyri içinde türlü hayat hadiseleri ile gelişmiş ve bugüne kadar bir gelenek halinde devam etmiştir. Bu ma- halli karakter taşıyan havaları, Kadiri, Mevlevi ve Bektaşî tekkeleriyle Mevlid merasimleri ayrıca beslemiş ve unutul- maktan kurtarmıştır.

Ata Terzibaşı'nın bu yeni kitabında türlü musiki aletleriyle makam ve havala- ra dair geniş bilgi verilmiş ve bunlar der- lenmiş olan malzeme ile bağlanmaya ça- lışılmıştır.

Türk halk musıkisi ile uğraşanlar için faydalı bir kaynak vazifesini görecek olan bu kitaptaki havaların, başka yazarlar tarafından notaya alınması en büyük dile- ğimizdir.

Şükri ELÇİN